

RB

05411

BIBLIOTHEEK V.U.
RECHTEN
De Boelelaan 1105
1081 HV Amsterdam

EENIGE OPMERKINGEN OVER DE
VERHOUDING VAN
**HANDELSRECHT
EN ARBEIDSRECHT**

(VOORSTELLEN OMTRENT DE ARBEIDSOVEREENKOMST TER ZEE)

REDE BIJ DE AANVAARDING
VAN HET HOOGLEERAARSAMBT
AAN DE VRIJE UNIVERSITEIT OP
26 SEPTEMBER 1930
UITGESPROKEN DOOR

MR. P. S. GERBRANDY

AMSTERDAM
H. A. VAN BOTTENBURG

Le.
17/6

v. d. S.

L. e. 10⁶

EENIGE OPMERKINGEN OVER DE
VERHOUDING VAN
HANDELSRECHT
EN ARBEIDSRECHT

VOORSTELLEN OMTRENT DE ARBEIDSOVEREENKOMST TER ZEE)

REDE BIJ DE AANVAARDING
VAN HET HOOGLEERAARSAMBT
AAN DE VRIJE UNIVERSITEIT OP
26 SEPTEMBER 1930
UITGESPROKEN DOOR

MR. P. S. GERBRANDY

AMSTERDAM
H. A. VAN BOTTENBURG

*Hoogeerzame Heeren Directeuren onzer Vereeniging,
Hoogachtbare Curatoren dezer Hoogeschool,
Hooggeleerde Heeren Professoren,
Zeergeleerde Heeren Doctoren in de Wetenschap,
Dames en Heeren Studenten,
En voorts gij allen, die, van wat naam of rang
ook, opkwaamt om deze plechtigheid met Uw
tegenwoordigheid te vereeren,
Zeer gewenschte toehoorderessen en toehoorders,*

Een belangrijk gedeelte, niet slechts der populaire, socialistische litteratuur wordt gedragen door de gedachte, dat wij ons bewegen in de richting van een socialistische productie.

Een merkwaardig voorbeeld van de wijze, waarop deze gedachte aan een komende socialistische productie, wordt gewikt en gewogen en tegelijkertijd wordt gekoesterd en verzorgd, is wel geweest het boek van Robert Wilbrandt „Sozialismus" ¹⁾. Het is het werk van een ernstigen onderzoeker en steunt op een groote kennis van maatschappelijke toestanden. De eerste bladzijden zijn bestemd om te doen zien den nood der arbeidersklasse in Duitschland. Evenals Marx geeft de schrijver blijk de officieele statistieken en rapporten tot sprekend materiaal te kunnen maken. Dan volgt het gedeelte, waarin hij de grenzen der sociale hervormingen binnen het kader dezer maatschappij laat zien: de werkloozen-verzorging, die de zorg voor de toekomst en den nood van het oogenblik wegneemt en daardoor den drang tot werkzoeken reduceert, opvoering der belastingen tot een hoogte, dat haar werking het algemeen meer schaadt dan nut, de verhooging van het loon en de verkorting van den arbeidstijd, die niet in alle gevallen en niet aldoor tot verhoogde productie prikkelen, de afwenteling der hoogere loonen op den consument, die niet tot in het oneindige kan voortgaan, het tornen aan de kapitaalrente, dat de belegging doet ophouden, kortom al die grenzen, die elk ernstig staatsman

en sociaal hervormer uit ervaring kent. Vervolgens wordt U de ondoelmatigheid, de anarchie en de onrechtvaardigheid in de volks- en wereldhuishouding onthuld. Alles om te zien, dat niet deze maar een andere productie-wijze redding moet brengen.

Hierna volgt het tweede deel van het boek, waarbij vooral de productieve verbruiksoöperatie, de plannen van sociale groot-industrieelen, de ontwikkeling der gemeentelijke- en staatsbedrijven, als de kiemen van een gemeenschapsproductie worden voorgedragen. Het derde deel is gewijd aan een bespreking van de idee der socialisatie, de eigenlijke gemeenschapsproductie, waarvan de schrijver duidelijk doet gevoelen, dat zij niet als vanzelf uit staatsbedrijf en verbruiksoöperatie opbloeit.

Niet sterk genoeg meent de schrijver te kunnen waarschuwen tegen de gedachte alsof socialisatie en staatsexploitatie synoniemen waren. Het is alsof hij de woorden „das Staatseigentum ist seinem Wesen nach Individualeigentum und zwar Individual-eigentum einer juristischen Person", waarin ligt uitgedrukt, dat niet het staatsbedrijf onze maatschappelijke orde beheerscht, maar omgekeerd het staatsbedrijf zich schikt naar de vrije maatschappelijke orde, steeds scherp voor den geest heeft en aan de klem daarvan uit alle macht poogt zich te ontworstelen. De voorwaarde welke in het geestesleven van den mensch aanwezig behoort te zijn, wordt door Wilbrandt met overtuiging uitgebeeld.

Maar als ge dan, na rustig de gedachten van het geheele boek, vol van verlangen naar echte gemeenschapsproductie, op U hebt laten inwerken, de vraag stelt, of de schrijver erin geslaagd is duidelijk te maken, dat in de huidige orde — en dat behoort dan toch naar den aard van ontwikkeling het geval te zijn — de komende, zooals hij die begeert, in nuce verscholen ligt, dan is het antwoord ontkennend. Evenmin als in het veel ondieper werk van Brailsford ²⁾ wordt eenig bewijs geleverd, dat de gemeenschapsproductie niet alleen moet maar ook kan en zal komen. Feitelijke aanwijzingen, dat de rechtsverhoudingen tusschen de werkende menschen radicaal in socialistischen geest worden gewijzigd, zijn ook door Wilbrandt niet gegeven. De verwachting dier radicale wijziging steunt niet op den bodem der werkelijkheid maar is gefundeerd in het wijsgeerig economisch stelsel van Marx. Wie het laatste prijs geeft, kan het eerste niet behouden. Poogt hij dat toch te doen, hij stelt aan

het machtsapparaat van den staat eischen, die deze nooit vervullen kan.

I.

De opvatting van mannen als Wilbrandt moet er toe leiden, dat de sociale maatregelen worden gezien als pogingen om „zu flicken am Kleide des Kapitalismus, das mürb wird wie Zünder, zerfällt und kein Kleid mehr bleibt für unsere Blöße." De weg tot echte waardeering en daardoor tot voortbouw aan die maatregelen wordt aldus ten deele versperd. Gesuggereerd wordt de gedachte, dat dat alles ten slotte toch weinig beteekent en alleen de principieel andere orde van zaken genezing kan brengen, alsof de grenzen aan sociale hervorming gesteld niet in elken maatschappijvorm aanwezig waren. Aldus wordt aan de enorme wijziging, die in de verhoudingen der werkende menschen heeft plaats gevonden, geen recht gedaan. En dat is voor de rechtsstudie een ernstig bezwaar.

Wanneer Stephan Bauer in zijn artikel: „Arbeiterschutzgesetzgebung" in het Handwörterbuch der Staatswissenschaften over deze maatregelen spreekt, dan typeert hij die als „der grosse Prozess der Rezeption des Britischen Arbeitsrechtes, der an Tragweite für die Menschheit mindestens so wichtig ist wie die Uebernahme und Umbildung des römischen Eigentums- und Obligationenrechts." Met instemming zijn deze woorden overgenomen door Sinzheimer en ten onzent door Levenbach²⁾ in zijn openbare les, gehouden bij de aanvaarding van het lectoraat in het arbeidsrecht aan de stedelijke Universiteit alhier. Uit overtuiging sluit ik mij bij deze waardeering aan. Niet het grijpen naar een denkbeeldigen productievorm, die nooit komt omdat hij niet op de realiteit doch op een wijsgeerig-economisch dogma rust, maar in de bestaande orde van zaken zoeken naar steunpunten voor uitbouw lokt mij aan. Het is mijn bedoeling om, staande op het standpunt, dat de arbeidswetgeving, in ruimen zin genomen, een zegen is voor ons land en van belang voor een goede rechtsontwikkeling, over de verhouding van deze wetgeving tot ons privaatrecht een paar opmerkingen te maken, in hoofdzaak door die verhouding te benaderen aan de hand van een bepaalde materie uit ons Wetboek van Koophandel, de

arbeidsovereenkomst ter zee; nader nog aan de hand van voorstellen, welke zijn gedaan nopens de verhouding van reederij en schepeling.

Wie zich zet tot de overdenking der verhouding van de arbeidswetgeving en het privaatrecht, wordt dadelijk getroffen door een leemte. Het is alsof tusschen die twee, die toch op het eerste gezicht reeds blijk geven nauw verwant te zijn — denk aan de ongevallenwet, aan de collectieve arbeidsovereenkomst, aan de ziekwet, aan de arbeidswet, welke bepalingen alle de strekking hebben van elementen te worden van de arbeidsovereenkomst — geen gelijkberechtigtheid bestaat. In 1905 heeft Eyssel ¹⁾ de collectieve arbeidsovereenkomst tot een sociaal verschijnsel d. i. een juridisch nihil verklaard, thans wordt het rechtskarakter van de bepalingen der geheele arbeidswetgeving nauwelijks meer betwist, toch valt aan de bepalingen der arbeidswetgeving een andere toewijding ten deel dan aan die van het privaatrecht. De eerste wordt nog in heel veel opzichten behandeld als sociale politiek. Wetenschappelijke bewerking door juristen heeft niet ontbroken, maar ze staat allerm minst op den voorgrond. Dit is een bezwaar, want juist de wetenschappelijke bewerking der rechtsbepalingen draagt er toe bij het recht vleesch en bloed te doen worden in het leven van het volk, te voorkomen, dat het als van buiten opgelegd wordt gevoeld, hetgeen bedenkelijk zou zijn voor zijn voortbestaan.

Gelukkig is het pas vermelde niet over de geheele linie juist. Een mooie uitzondering vormt de ontwikkeling der rechtsbeschouwing omtrent het bedrijfsrisico, het ongeval aan den werkman overkomen.

In 1884 publiceerde Saintelette zijn ietwat wijdloopige studie „De la responsabilité et de la garantie” (accidents de transport et de travail). Bij responsabilité denkt de schrijver aan aansprakelijkheid krachtens de wet, bij garantie aan aansprakelijkheid krachtens overeenkomst. Een ongeval, den arbeider overkomen tijdens het werk, schept voor den patroon garantie, want in de overeenkomst ligt opgesloten, dat de patroon gebonden is den werkman heelhuids van het werk te doen terugkeeren. Van die garantie wordt hij slechts bevrijd door schuld van den werkman te bewijzen, („le patron doit veiller à la sécurité de l'ouvrier,

c'est à dire qu'il doit le conserver sain et sauf au cours de l'exécution du travail dangereux qu'il lui confie et qu'il dirige, il doit à chaque instant, pouvoir le restituer, le rendre lui même, valide, comme il l'a reçu" ⁶⁾). Een aantal rechterlijke uitspraken door Saintelette in zijn werk opgenomen, toonen hoe reeds van af het midden der 19e eeuw de rechterlijke macht worstelt om aan de consequenties, dat de verplichting tot schadevergoeding op schuld berust, te ontkomen.

In 1897 verscheen van Saleilles „Les accidents de travail et la responsabilité civile" (essai d'une théorie objective de la responsabilité délictuelle). Dit scherp gestelde geschrift vond zijn aanleiding in een arrest van het Hof van Cassatie te Parijs, waarbij de ondernemer-eigenaar civiel aansprakelijk werd gesteld voor de stoomverwonding aan een der employées overkomen tengevolge van de ontploffing in een stoommachine, welke ontploffing aan een constructie-fout, dus aan de schuld niet van den eigenaar, maar van den ontwerper der machine, te wijten was. Saleilles baseert hierop zijn theorie van „la responsabilité du fait des choses, ou ce qui est plus exact une obligation légale fondée sur la conception sociale de la répartition des risques", welke hij in artikel 1384 van den Code civil (generaliseerend de aansprakelijkheid welke het romeinsche recht reeds kende voor huisdieren en bouwvallige huizen), meent te vinden. Hier alzoo niet een aansprakelijkheid gebaseerd op de overeenkomst, den samenstemmenden wil van partijen, maar op den objectieven stand van zaken, het gevaar, dat het hebben en exploiteeren van machines en fabrieken meebrengt, waarbij Saleilles overigens nog weer restricties maakt.

En in 1925 eindelijk constateert de Duitscher Weigert ⁷⁾ in zijn „Die ausservertragliche Haftung von Grossbetrieben für Angestellte": „der Rechtsbegriff der Gefährdungshaftung in seinen groszen Umrissen ist allgemein anerkannter Bestandteil jeder Rechtswissenschaft geworden."

Bedenkt nu, dat Saintelette reeds wijst op de beteekenis van de toename van de bedrijven voor de risicoleer en als Christelijk aanprijst het gezamenlijk dragen van het risico door de patroons in den vorm van verzekering, dat feitelijk in de gedachte van Saleilles de tegenwoordige opvatting omtrent het bedrijfsgevaar al goeddeels is neergelegd, ziet verder de ontwikkeling van de ongevallenverzekering in de verschillende landen, ook in Nederland, let eens speciaal op de regeling en de praktijk van de

zeeongevallenwet ten onzent⁶⁾ en stemt mij dan toe, dat hier door een samengaan (ik wil daarmee niet zeggen, dat het alles als vanzelf is gelopen) van wetenschap, rechtsspraak, wetgeving en praktijk een menselijkerwijs klare en practicale oplossing aan een moeilijk vraagstuk is gegeven. Zeker, er was hier voor den jurist aanleiding buiten het bedrijfsongeval om, o.a. van wege de vraag naar de aansprakelijkheid voor de handelingen van ondergeschikten, naar schade buiten schuld aan derden bij vervoer e. d. g. overkomen, deze materie te onderzoeken en daarop theorieën te bouwen⁷⁾, dit neemt niet weg, dat hier een bewijs is geleverd dat het met de sociale politiek te beter gaat, als de jurist zich tot taak stelt die sociale politiek te zien als recht, de rechtsbeginselen daarvan in verband te brengen met het recht, dat hij kent en dat zelf ook steeds behoefte heeft aan uitbouw.

Wanneer Levenbach opmerkt, dat de ontwikkeling van de leer van het bedrijfsongeval gunstigen invloed heeft geëfend op de leer omtrent de gronden van aansprakelijkheid voor schade, dan zou ik daaraan nog willen toevoegen, dat van haar kant de herziening van de oude leer omtrent schuld en risico in en buiten contract, ook bevruchtend heeft gewerkt op de theorie omtrent het bedrijfsongeval.

Het (uitzonderings)voorbeeld van de ontwikkeling van de leer en de praktijk van het bedrijfsongeval is tevens een adstructie hiervan, dat de grenzen, aan sociale hervorming gesteld (welke grenzen Wilbrandt prikkelen tot het zoeken van een andere, een socialistische, orde) wijken, dat de doorwerking en toepassing ruimer veld krijgt, dat de sociale hervorming één wordt met het leven van het volk, zoodat ze niet meer als opgelegd maar als een vanzelfsprekende niet drukkende rechtsmaatregel wordt aanvaard.

II.

De klaarheid, welke de theorie en de praktijk van het bedrijfsongeval kenmerkt, heerscht niet op het terrein, in elk geval niet op het geheele terrein van de stof, welke ik meer speciaal als proefveld tot verkenning van de verhouding van privaats- en arbeidsrecht koos: het zee-arbeidsrecht in Nederland⁸⁾.

Voor een deel is de materie nog al eenvoudig. Toen op 13 Juli 1907 de nieuwe titel over de arbeidsovereenkomst in ons Burgerlijk Wetboek werd ingelijfd, was tegelijkertijd in artikel 1637 z. lid 1 van dat Wetboek vastgesteld: „De bepalingen van dezen titel zijn niet van toepassing op de arbeidsovereenkomst tusschen de reederij en den schipper en op die tusschen den schipper en de scheepsofficieren en scheepsgezellen, behoudens de bepaling van artikel 754 van het Wetboek van Koophandel”.

In de Memorie van Toelichting op het eerste wetsontwerp tot de herziening van ons stellig zeerecht, in datzelfde jaar aan den Raad van State aangeboden, werd echter beloofd een „Zeemanswet” en wel zulk een wet, die niet slechts de gewijzigde bepalingen betreffende de arbeidsovereenkomst van kapitein, officieren en scheepsgezellen, en het grootste deel van de tuchtwet zou bevatten, maar waarbij ook rekening zou worden gehouden met de voorgestelde regeling der ongevallenverzekering tot de zeelieden, alsmede met de voorgestelde regeling der ziekteverzekering. Die Zeemanswet zou dus, naar Cleveringa terecht concludeert, worden een wetboek van zeearbeidsrecht. Een gedachte, welke bij dezen kenner van ons zeerecht, hartelijke sympathie ontmoet¹⁰⁾.

De zaak is echter geheel anders geloopt. In 1907 verscheen in het Staatsblad de wijziging der Schipperswet houdende regeling betreffende toelating als schipper op koopvaardij-schepen en het aan boord daarvan in dienst hebben van stuurlieden en machinisten, een wet, die meerdere bepalingen van zee-arbeidsrecht bevat en die belangrijke Koninklijke Besluiten ter uitvoering van verschillende bepalingen dier wet tot gevolg had. In 1909 volgde de Schepenwet, waarin o.a. in de artikelen 48 tot 51 verschillende maatregelen van tucht werden vastgesteld. In 1915 kwam de reeds vermelde oorlogszeeongevallenwet tot stand, in 1919 uitgedijd tot de zeeongevallenwet, het nieuwe zeerecht van 22 December 1924 wijzigde ook den titel van het Wetboek van Koophandel „van den schipper” (artikelen 341 W. v. K. seqq.). Kortom allerlei stukken, die deel zouden moeten uitmaken van een zeearbeidswet, werden stuksgewijs bij afzonderlijke wet of wetswijziging (ook latere) geregeld en toen in 1921 Minister Heemskerk de Commissie Molengraaff een opdracht verleende tot wijziging van het arbeidscontract ter zee, kon die opdracht heel beperkt luiden, „te onderzoeken, hoe de arbeidsovereenkomst tusschen den reeder eenerzijds en de kapiteins

(schippers) scheepsofficieren en scheepsgezellen anderzijds opnieuw bij de wet behoorde te worden geregeld om te voldoen aan de eischen van den tegenwoordigen tijd", dat wil dus zeggen een wettelijke regeling voor dit gedeelte van het handelsrecht te ontwerpen, gelijk het Burgerlijk Wetboek reeds bezat.

In 1926 diende de Commissie-Molengraaff haar verslag in, met twee wetsontwerpen, het eerste bevattende de regeling der arbeidsovereenkomst, het tweede instellend Kamers van zee-zaken en zeegerechten. De Minister Donner nam alleen het eerste ontwerp ietwat gewijzigd over en endosseerde de materie van wetsontwerp II aan zijn Ambtgenoot van Arbeid. Het gelukte den Minister in den loop van 1930 zijn ontwerp, hier en daar nog gewijzigd, tot wet te verheffen. De vierde titel van het tweede boek van het Wetboek van Koophandel (de Minister koos den weg van inlassching in het Wetboek van Koophandel) voldoet thans „aan de eischen van den tijd" ¹¹).

In te gaan op den inhoud van de nieuwe regeling van het arbeidscontract ter zee, loont op zich zelf de moeite, maar ligt niet op mijn weg dan voorzoover het met de straks te noemen gedachten verband houdt. De vragen, die hier bestonden, hebben in de nieuwe artikelen een bepaalde oplossing gevonden en noodigen tot een bespreking daardoor minder uit. De nieuwe regeling geeft, kort gezegd, den zeeman, wat de andere arbeider reeds had, zij doet dat door daarbij met de speciale positie van den arbeid ter zee te rekenen, zij maakt de monsterring los van de arbeidsovereenkomst, beperkt de strafbare desertie, en bevat ook overigens bepalingen, die uit sociaal oogpunt van groot belang zijn: ik denk aan de vacantie-regeling, aan de mogelijkheid van tusschentijdsche beëindiging der dienstbetrekking door den schepeling, aan de ziekteregeling, de regeling der boeteoplegging, aan de mogelijkheid van scheepscommissies e. d. g. Gedeeltelijk is de wet niet meer dan de registratie van wat door de gewoonte en het vrije bedrijfsrecht reeds werd bereikt en het is dus onjuist de oude bepalingen te prijzen omdat ze ondanks den achterstand het toch lang hadden kunnen maken, gelijk een schrijver in het Weekblad van het Recht dat doet, want die mogelijkheid lag veeleer aan het in onbruik geraken der oude regelen dan aan hun erkend gehalte, toch is deze wet sociaal gezien van ook door de vakbeweging erkend belang en is de lof aan het trio Heemskerck, (die het initiatief nam), Molengraaff (die de Staats-

commissie presideerde), Donner (die als Minister het ontwerp verdedigde) zeker niet onverdiend.

Voor de schepelingen ter kustvisserij gelden de bepalingen van het Burgerlijk Wetboek, voor de schepelingen ter zeevisserij zijn gedeeltelijk afwijkende regelen gesteld.

Het geheel van het wetsontwerp loopt alzoo parallel met de arbeidsovereenkomst uit het Burgerlijk Wetboek.

Gelijk reeds is opgemerkt, bood de Commissie-Molengraaff niet één maar twee wetsontwerpen aan.

Dat wetsontwerp no. II beoogde iets heel specifiek. Het kwam met de instelling van Kamers van Zeezaken en van Zeevisserijzaken in hoofdzaak als volgt gedacht.

De Kamers worden gekozen door de toegetreden vakorganisaties der zeelieden en der reeders, bestaan uit ten minste 12 leden, waarvan de ééne helft uit vertegenwoordigers van de reeders, de andere helft uit vertegenwoordigers van de scheepsgezellen bestaat. Van de vertegenwoordigers der arbeiders bestaat weer $\frac{1}{3}$ uit personen, die de kapiteins en scheeps-officiëren vertegenwoordigen, zoodanig, dat ten minste één lid in het bijzonder de kapiteins en stuurlieden en één lid in het bijzonder de machinisten vertegenwoordigt. De verkiezing geschiedt om de twee jaren. Elke Kamer heeft een Bestuur, hetwelk den voorzitter en onder-voorzitter, door den Minister benoemd, en eenige leden der Kamer omvat. De Kamer heeft een secretaris, die meester in de rechten moet zijn. Het Bestuur is als uitvoerend orgaan der Kamer gedacht. De stemming der Kamer is zoo geregeld, dat de groep der reeders evenveel stemmen heeft als de groep der schepelingen, terwijl in 't algemeen voor het nemen van een beslissing een meerderheid, soms een gequalificeerde meerderheid is vereischt.

De taak der Kamers, gevestigd in bij algemeenen maatregel van bestuur aangewezen havenplaatsen, wier gebied ook weer bij algemeenen maatregel van bestuur wordt vastgesteld, kan als volgt worden aangeduid:

- a. Zij leveren de bijzitters (zes of acht in getal) van de zee-rechten, welke de Commissie als leeken-rechtbanken in zeearbeidszaken heeft gedacht, uit twee afdeelingen be-

staande, afdeeling I als zeegerecht voor zaken reeder ca. schepeling, afdeeling II als zeegerecht voor zaken reeder ca. kapitein, stuurman of machinist.

De Voorzitter is een onpartijdig man, meester in de rechten en moet de vereischten voor president van een arrondissements-rechtbank bezitten. De Secretaris van de Kamer is griffier van het zeegerecht.

- b. De Kamers fungeeren als beheerders van de kantoren van aanmonstering en van de arbeidsbeurzen.
- c. De Kamers behartigen de belangen der schepelingen, door het stichten en beheeren en steunen van instellingen in het belang der arbeiders in het zeevaartbedrijf en in het algemeen door zich te belasten met werkzaamheden in dien geest. Zij kunnen daartoe personeel aanstellen en de kosten door omslag op de toegetreden vakverenigingen dekken.
- d. De Kamers zijn belast met diverse kleinere werkzaamheden, welke de Commissie in het ontwerp omtrent het arbeidscontract in engeren zin had geformuleerd, als: voorschriften geven omtrent de voeding der schepelingen op het schip, het innen der gelden opgebracht door den verkoop van verboden dranken, bij stilzwijgen der arbeidsovereenkomst de vaststelling van het bedrag van het in geld uit te betalen loon, de vaststelling van den koers van het in geld vastgestelde deel van het loon, als de schepeling met de vaststelling van de reederij geen genoegen neemt, het inschrijven der arbeidsovereenkomst tusschen reeder en kapitein, het afgeven van monsterboekjes, het aanwijzen van een geneesheer, die het bewijs van gezondheid van den schepeling overlegt, het ontvangen van een monsterboekje, welks schepeling niet te vinden is, het houden van een register der monsterboekjes, het gehoord worden bij vaststelling van algemeene maatregelen van bestuur e. d. g.

Opzettelijk heb ik het beeld nog al volledig geteekend, opdat de hoorder dadelijk in staat zou zijn de trekken te herkennen. Want het zijn bekende trekken. Dit neemt niet weg, dat ik, overwegende, dat de taak der Kamers voorzoover het beheer der kantoren van aanmonstering en der arbeidsbeurzen betreft, hoofdzakelijk ambtelijk geschiedt, overwegende, dat de leekenrecht-

banken (een soort schepengerecht, zegt Cleveringa) door den Minister reeds zijn uitgeschakeld en in casu wegens den geringen omvang der rechtsspraak speciaal weer der arbitrale¹²⁾, reeds op zich zelf weinig gemotiveerd zijn, overwegende, dat al de kleine bemoeienissen, die ik onder *d.* vermeldde toch weinig om 't lijf hebben, dat ik hier voor mij heb een beeld, dat, kort gezegd, op vakorganisaties gebouwde Kamers biedt, die nauwelijks een andere taak hebben dan de belangen der arbeiders in het zeevaartbedrijf te behartigen en haar eigen begrooting en rekening op te maken.

Het beeld is bekend. Het is een vorm van „bedrijfsorganisatie”. De grijze Molengraaff, die bij zijn aftreden in 1917¹³⁾ nog al krasse verwijten richtte tot het Departement van Justitie wegens den tragen gang in de wijziging van verouderde stukken van ons positieve recht en de noodzakelijkheid der wijzigingen niet enkel deed rusten op de veranderde omstandigheden maar ook zeer welbewust op nieuwe inzichten op rechtsgebied en wiens naam onlosmakelijk is verbonden aan de belangrijke wijzigingen van ons handelsrecht in de laatste jaren, heeft als Voorzitter der Staatscommissie zijn naam en autoriteit verleend aan een voorstel van wet, dat ook in deze materie in vergaande mate niet alleen aan den tijd maar ook aan nieuw opgekomen gedachten recht wil doen wedervaren.

En hem, die nog een oogenblik mocht aarzelen met toe te stemmen, dat het hier nu heusch een vorm van bedrijfsorganisatie geldt, wijs ik op deze woorden van Minister Donner, gesproken bij de mondelinge behandeling van de zaak in de Kamer, waar hij motiveert, dat hij wel ontwerp I maar niet ontwerp II der Commissie overneemt, n.l. om spoedig resultaat te hebben: „Inderdaad is het ontwerp van de commissie (n.l. ontwerp II) met betrekking tot het formeele recht zeer interessant. Er wordt ten opzichte van het vraagstuk, hetwelk bekend is als het vraagstuk van de „bedrijfsorganisatie”, voor een bepaald gebied een regeling voorgesteld. Men zal dan echter begrijpen, dat het in behandeling nemen van dat ontwerp zou meegebracht hebben een in behandeling nemen van alle vraagstukken, die met de zogenoemde bedrijfsorganisatie samenhangen.”

We hebben alzoo voor ons een proeve van bedrijfsorganisatie voor het zeevaartbedrijf.

De eerste gedachte, die onwillekeurig bij ons opkomt, is er een van voldoening. Immers aan de idee van bedrijfsorganisatie in Nederland is innig verbonden de naam van den stichter dezer Universiteit, die bij de openingsrede in 1880 en vele malen daarna op unieke wijs voor de gemeenschapsgedachte in het recht, als steunend op den grondslag, waarop heel zijn principieele arbeid rustte, is opgekomen. Dat een jurist van de proportie van Molengraaff die idee laat werken in zijn praktischen arbeid voor den opbouw van het recht, stemt dankbaar.

Intusschen ontslaat ons dit niet van den plicht de geboden materie grondig te onderzoeken.

Dan treft bij de behandeling ook dadelijk iets, dat juist niet bevredigt. De commissie kreeg opdracht de bepalingen der arbeidsovereenkomst ter zee op de hoogte van den tijd te brengen. De commissie biedt aan twee ontwerpen, de Minister neemt ontwerp I over, maakt het los van ontwerp II (dat losmaken gaat heel simpel) en legt dat laatste ter zijde. Dat ontwerp II wordt nu wel betiteld als bevattend het formeele recht (wat de rechtsspraak betreft is dat ook juist) maar ontwerp I bevat ook formeel recht en ontwerp II biedt wel degelijk ook materieel recht.

De samenhang, een ding waarvoor een jurist zoo gevoelig is, is blijkbaar als van ijzer en leem. Nog scherper spreekt dit, als ge bedenkt, dat de Minister van Justitie ontwerp II, gelijk reeds opgemerkt is, aan zijn ambtgenoot van Arbeid endosseert. Het is bijna alsof uitgesproken wordt: dat eerste, ja, dat is recht en dat hoort bij Justitie, dat andere, dat is sociale politiek, dat hoort bij Arbeid. Een typeerende adstructie van de leemte, waarop ik in het begin duidde.

Hier moet iets haperen. Is het mogelijk tot meerdere klaarheid te geraken?

Het arbeidscontract ter zee staat in ons Wetboek van Koophandel, d. w. z. in dat deel van ons privaatrecht, dat naar zijn karakter is een specifiek stuk van ons Verbintenissenrecht, een uitlooper van Boek III van het Burgerlijk Wetboek. Is ooit de gedachte gepropageerd, dat bv. verkoopers en koopers, uitleeners en leeners, lastgevers en lasthebbers rechtens een gemeenschappelijke vertegenwoordiging zouden hebben in den vorm van Kamers? — Hier worden Kamers van Zeezaken voorgesteld. Welnu, dat moet in het bewustzijn der voorstellers aan de rechtsregelen van het arbeidscontract ter zee toch iets ten grondslag

liggen, dat haar scherp onderscheidt van de rechtsregelen, die ons verbintenissenrecht beheerschen.

„Das Arbeitsverhältnis ist lediglich seinem Entstehen nach ein vertragmässiges, ein Verhältnis unter Gleichgeordneten, dagegen seinem Bestehen nach ein rechtliches Gewaltverhältnis". Deze woorden van Rehm, met instemming overgenomen door Sinzheimer, geven in kort bestek weer, waar het om gaat, het kern-onderscheid, ik zeg niet tusschen privaatrecht en arbeidsrecht, maar tusschen verbintenissenrecht en arbeidsrecht.

Men versta mij goed. Een eenheitlich zeearbeidsrecht is voorgestaan, opdat de zeeman in staat zou zijn in één overzichtelijk geheel zijn rechten en plichten te ontdekken. Het gewicht van dat argument kan ik niet gevoelen. Als het recht waarlijk met het volksleven verbonden recht is, dan past de betrokkene dat toe zonder de regelen bewust te kennen. Het recht is, dat stem ik gaarne Hamaker toe, niet geformuleerd onmiddellijk voor de bedrijfsgeenooten, die het slechts bij uitzondering begrijpen, maar voor den rechter en den jurist. Is er moeilijkheid of conflict, de betrokkene wende zich tot den advocaat of den adviseur van zijn bond. Populaire uiteenzettingen bieden eenige vulling van deze leemte, het feit, dat ons recht deskundigenrecht is, is voor den modernen tijd onontkoombaar.

Ook is mijn voornaamste bezwaar niet, dat de regeling in ons Wetboek van Koophandel gebleven is. Een jurist is nu eenmaal gedwongen zich zelf steeds voor oogen te houden, dat hij niet in één enkel wetje, dat de betreffende materie regelt, de oplossing der voorgelegde kwesties zal kunnen vinden, omdat hij toch heengeleid wordt naar bepaalde rechtsbeginselen, hij de toepassing in de rechtsspraak moet naspeuren, afwijkend gewoonterecht behoort te weten en de doctrine niet kan voorbijgaan. Kortom, dat hij niet in één enkele wet, noch in meerdere wetten, maar slechts in het positieve recht, zooals het uit verschillende bronnen zich aan den kenner vertoont, de solutie zal ontdekken.¹⁴⁾

Neen dat is het dus ook niet. Maar dat de arbeidsverhouding te weinig wordt gekend als een eigen relatie, welke het middelpunt vormt van tal van regelen uit het formeel publieke, het civiele en het autonome bedrijfsrecht, dat is het wel. Dat ze wel bewust uit de sfeer der huurovereenkomst is gehaald, maar nog te veel besloten is binnen het kader der verbintenissen, dat is het wel.

In 1914 heeft Otto Gierke¹⁵⁾ in het „Festschrift für Brunner, sprekend over „die Wurzeln des Dienstvertrages“, in vogelvlucht, maar meesterlijk gedocumenteerd, de ontwikkeling der arbeidsverhouding in den loop der eeuwen in Duitschland doen zien, ook de ontwikkeling dier dienstverhouding tot een overwegend verbintenisrechtelijke relatie, Schuldverhältnis, de verplichting eenerzijds, om werk te verrichten, anderzijds om loon te betalen.

Maar nooit geheel is kunnen verdwijnen in de realiteit van het leven, dat het hier een relatie betreft, die meer omvat.

De obligatoire verhouding moge praevaleeren, die andere elementen totaal verdringen, dat kan zij niet.

Als ik op het voetspoor van Gierke die andere elementen op den voorgrond mag brengen, dan wijs ik op: de typische machts- en gezagsverhouding, de formatie van een niet onduurzaam verband, geëigend tot opbouw der maatschappij, de beroepstoeewijding en beroepsgemeenschap, ten slotte op de bescherming, die de onderlinge verhouding meebrengt en de trouw, die partijen saambindt.

De typische machts- en gezagsverhouding. Wanneer Marx en Engels in de 2de helft der 19de eeuw scherp naar voren brengen, dat het niet waar is, dat de werkende menschen in een soort vrij verkeer met elkaar arbeidskracht en loon uitwisselen, maar dat dat verkeer op krasse wijs gepaard gaat met het intreden in bepaalde machtsverhoudingen, die dienstbaar maken aan een doel buiten den wil van den werknemer gelegen, die op noodzakelijkheid berusten, dan moge die voorstelling eenzijdig zijn en onwaar voor zoover zij is geïnserieerd in een wijsgeerige opvatting, die vierkant tegen Gods Bizondere Openbaring ingaat, in het poneeren van een machts- en gezagsverhouding tegenover de vlakke opvatting van het geheel der arbeidsverhoudingen als een vrij ruilverkeer tusschen menschen, die elkaar slechts noodig hebben als ze het begeeren, in welke vlakke opvatting ook de gedachte der gezagsverhouding dreigde ten onder te gaan, bracht ze een waarheid, hoe eenzijdig ook, op den voorgrond. De realiteit is, dat de groote meerderheid der menschen zich moet onderschikken en in het arbeidende leven niet een persoonlijke keuze, maar de keuze van een ander moet volgen. En de poging aangewend om aan die machts- en gezagsconstructie te ontkomen in de wel verdedigde opvatting, dat de vrijheid van den werkman zou bestaan daarin, dat hij

alleen gebonden is tot datgene, waartoe hij zich bij den aanvang der overeenkomst heeft verbonden, dat hij a.h.w. zijn eigen wil executeert, is onhoudbaar. De materie, die ik koos, ontslaat mij van den plicht hierop in te gaan. In de zeevaart bestaat gezag, wordt gezag erkend en gehandhaafd. De drager van dat gezag is de ondernemer, de drager van dat gezag op het schip is de kapitein. Dat is onbetwist in de wet, in de voorstellen van wet. De zeeman verbindt zich dat gezag te eerbiedigen, maar de grondslag van dat gezag is niet zijn overeenkomst, de nietige overeenkomst brengt ook onder dat gezag, dat gezag rust in het karakter der verhouding zelf. De schepeling, de stuurman, de machinist, hij vindt dat gezag, hij schept het niet, maar aanvaardt het. Hier hebben we een relatie niet van verbintenisrechtelijken aard maar van een eigen gehalte, die naar personen- en familierecht heenwijst. In het nieuwe artikel 395 van het wetboek van Koophandel waarin met de mogelijkheid van het optreden eener commissie van schepelingen aan boord wordt gerekend, vinden wij een voorbeeld, hoe bij de bestaande gezagsverhouding is overwogen, dit gezag aan zekere beperkingen te binden.

De formatie van een niet onduurzaam verband, geëigend tot opbouw der maatschappij. Dit element hangt met het voorgaande nauw samen. De pas aangerode opvatting, die het geheel der arbeidsverhoudingen zag als een groote zwerm van ieder voor zich werkende en zwoegende mensen, wier eenig contact met elkaar hierin bestaat, dat ze huur van diensten met elkaar aangaan, de daarbij gestipuleerde verplichtingen over en weer vervullen, dan nieuwe aangaan en losmaken enzovoort, is bezweken door de kritiek van socialistische, door de kritiek van Christelijke zijde, bezweken toen de industrie eischen stelde als thans te onzent culmineeren in de wijze waarop in de fabrieken als die van Philips te Eindhoven duizenden, tienduizenden mensen, geheele families worden ingeschakeld in één geheel onder straffe discipline, de verst doorgevoerde werkverdeling en de doelbewuste organisatie van die allen tot enkele doeleinden. Ze is bezweken ook doordat de vakverenigingen in de collectieve arbeidsovereenkomsten beheerschende regelen gingen stellen voor een complex van ondernemingen, voor een geheel bedrijf. Wij staan eenvoudig voor het feit, dat het eenheidsverband weer wordt gezien en daarmee den jurist de eisch wordt gesteld daarnaar zijn rechtsopvatting te richten. In het zee-

vaartbedrijf treedt die eigenaardige eenheid naar voren op drieërlei wijs: op het schip, in de onderneming de reederij, in het geheele bedrijf. In het onderhavige geval heb ik met deze laatste eenheid te doen.

De beroepstoewijding en de beroepsgemeenschap. In de woorden: „was er (n.l. de arbeider in loondienst) für sich selbst produziert, ist nicht die Seide, die er webt, nicht das Gold das er aus dem Bergschacht zieht, nicht der Palast, den er baut. Was er für sich selbst produziert, ist der Arbeitslohn und Seide, Gold, Palast lösen sich für ihn auf in ein bestimmtes Quantum von Lebensmitteln, vielleicht in ein Baumwollenjacke, in Kupfermünzen und in eine Kellerwohnung" giet Marx zijn hoon uit over het gescheiden zijn van arbeider en arbeidsdoel. In zijn tijd in veel opzichten juist getypeerd, hoewel daaraan dadelijk moet toegevoegd, dat de Marxistische doctrine en practijk aan die scheiding een exponent heeft verleend. Het is intusschen niet zoo, dat dit ontwortelingsproces regelmatig voortgaat. De litteratuur, ook een deel der socialistische, bindt er den strijd tegen aan, de Betriebsräte in Duitschland beoogen niet enkel een democratisering der onderneming maar wel degelijk ook het stevigen van den band van arbeider en ondernemingsdoel. En zeker is het, dat in de materie van het zeevaartrecht de gedachte van beroepsgemeenschap, vakkennis en vakopleiding een ruime plaats inneemt. De zaken zijn echter veelszins buiten eenig verband met de arbeidsverhouding geregeld. Dat zij daarmee echter in nauwe relatie staan, is niet te ontkennen, wanneer in het oog wordt gevat, hoe kennis en ervaring in de moderne zeevaart de plaats van den zeeman op het schip bepalen en de mogelijkheid van bevordering op grond dier kennis een belangrijke rol speelt. De schipperswet is een duidelijk bewijs. Wat vooral bij de zeevaart heel duidelijk spreekt is dit, dat hij die zich gedurende langen tijd hier een plaats heeft gezocht, in zeer vergaande mate zijn lot en leven met het bedrijf heeft verbonden en zich daarvan niet willekeurig kan losmaken. De Berufsgemeinschaft spreekt hier heel sterk. Dat ik hier eerder aan bedrijfsorganisatie dan aan ondernemingsraden denk, is derhalve verklaarbaar.

De bescherming, die de onderlinge verhouding meebrengt en de trouw, die partijen verbindt. Historisch is de dienstverhouding verbonden met opname in de betrokken gemeenschap, met toezegging van bescherming van de zijde van den drager dier

gemeenschap. Tegenover de afhankelijkheid, die in zekeren zin een verlies is, ook al is ze zuiver een afhankelijkheid met betrekking tot den arbeid, staat de winst van een vastere positie en het leunen op den sterkere.

Toen het individualizeeringsproces der 19de eeuw zich doorzette en het arbeidsrecht doortrok, bleef van die bescherming en trouw welhaast niets over, tenminste niet in het industriele leven. In een tempo, waarover men zich verbazen moet, was het proces voltrokken, dat daar voor U stond de industriele arbeider, losgemaakt van zijn baas, losgemaakt van zijn werkkring, losgemaakt van zijn beroep, losgemaakt straks van de Kerk, van God en Zijn Woord, ontworteld in het leven, gezogen in den stroom der Marxistische beweging, die als een wervelstorm over de volken kwam, in zijn proletarische goddeloosheid een aanklacht ook tegen de belijders van den Christus, omdat zij niet voldoende hadden begrepen wat er eigenlijk gebeurde.

Maar het is aldus niet gebleven. In de arbeidersverzekeringswetgeving en ten deele ook in de arbeidersbeschermingswetgeving, soms in het autonome arbeidsrecht, komt de gedachte tot uitdrukking, dat de werkelijk vérgaande macht der ondernemers om doel en richting der productie te bepalen alleen bestaanbaar is, wanneer aan hen, die zich in dezen moeten onderschikken, een behoorlijke mate van bescherming en vastheid is verleend. En in de op het vredestractaat van Versailles gebaseerde internationale op medewerking der vakbonden rustende arbeidsconferenties, waaronder in 1920, 1926 en 1929 speciale conferenties, gewijd aan de belangen van de zeelieden, aan welke conferenties door meer dan 30 staten werd deelgenomen, ligt de internationale bezegeling van dit streven. In de zeeongevallenwet, in de bepalingen omtrent verzorging aan boord, de verpleging in geval van ziekte, de bescherming in de havens, in tal van regelen, bij alle internationale conferenties, ontmoet ik deze gedachte. Voorts in de wel eenigszins wilde pogingen om ook, wanneer de wet een ontslag billijkt, een kameraad, wien men onrechtvaardig behandeld acht, in zijn positie te doen handhaven of in een reguleering van het ontslag naar ancienniteit, welke den buitenstaander soms oneconomisch schijnt, treedt de oude gedachte van trouw naar voren.

De hier gemaakte opmerkingen mogen volstaan om het volgende voorzichtig uit te spreken.

Ten eerste. De huur van diensten uit het gereciperde

Romeinsche recht afkomstig, is voor alle arbeiders, thans ook voor de zeelieden, vervangen door de afzonderlijke arbeids-overeenkomst. De wet houdt zich niet alleen bezig met het aangaan en losmaken der verhouding maar bevat allerlei bepalingen, die de verhouding der partijen gedurende haar samenwerking regelt. Dat heeft trouwens in het oude zeearbeidsrecht nooit ontbroken; het zeearbeidsrecht heeft ongetwijfeld veel meer de sociale elementen bewaard dan elders het geval was. (Cf. art. 397 sub 8ste., 9de., 12de., 13de., 14de., art. 401, 403, 404, 423, 424, 425, 426, 428, 440, 444, e. d. g. van het oude Wetboek van Koophandel). Er is echter meer; diezelfde verhouding tusschen partijen is men gedurende tal van jaren bezig te regelen langs anderen weg. In de collectieve arbeidsovereenkomsten ter zee vindt men bepalingen omtrent arbeidsduur, diensttijden, verdeling der werkzaamheden, loon, overuren, voedinggeld, arbitrage enz., dat wil zeggen, dat de bedrijfs-genooten naast en met de wettelijke regeling tot ruggesteun, zelf zich met de algemeene regeling der arbeidsverhouding intensief bemoeien. Daarmee is de eenheid van het bedrijf als een eigen verband, dat rechtsregelen schept, welke de arbeidsverhouding nader bepalen, in het leven getreden. Wanneer ik verder let op de zee-ongevallenwet, op de schipperswet, de schepenwet, de onderwerpen der internationale conferenties, dan zie ik, dat ook daar de arbeidsverhouding object van regeling is. Die arbeidsverhouding zegt ons als het ware, dat dat alles bijeenbehoort, en Gierke leert mij, dat ik dit kan begrijpen, wanneer ik de arbeidsverhouding in het licht van het verleden zie. Dat optreden van het element van gezag, van verbandsvorming, van beroepsgemeenschap, van bescherming, dat verre overschrijden van de grenzen van het verbintenissenrecht, ook dat optreden van de eenheid, als middel tot maatschappijopbouw, is niet iets toevalligs. Sedert 1918 hebben verschillende Duitsche schrijvers dan ook gepoogd het arbeidsrecht als een geheel afzonderlijk deel van het recht te bewerken. Object is steeds de arbeidsverhouding tusschen partijen, waarvan de een in dienst van den ander is getreden of bestemd is te treden. Op het personenrechtelijke en het element van verbandsformatie wordt volle nadruk gelegd.

Ten tweede. De arbeidsverhouding verkeert allermint in een toestand van rust. Over de verplichtingen over en weer, over de plaats van partijen in het verband, wordt gestreden. Wel

is die strijd een erkenning en bezegeling van de relatie op zichzelf, want het gaat niet over het al of niet aanvaarden der verhouding zelf, bedrijfsgenooten en wetgever gaan van haar als van een natuurlijke relatie, die voor verre toekomst de vorm van samenwerking is, uit, en dubieeren alleen over de afbakening der wederzijdsche rechten en plichten binnen het aangegane verband.

Als dan dat verband op natuurlijke, niet willekeurige wijze in het leven treedt, de eenheid gevormd wordt niet allereerst omdat partijen haar willen, maar omdat partijen haar aanvaarden, en zij toch reeds samen rechtsregelen scheppen, die van belang zijn, daar ligt de tweede gedachte voor de hand, welke zegt: maar is het dan ook mogelijk, dat verband tot orgaan voor veel verdere rechtsregeling te benutten, door er wettelijk duurzaamheid aan te verleen en aldus de samenwerking nog te versterken.

Eenheid der bepalingen, eenheid van het verband als drager daarvan, is een gedachte, die ik op dit gebied telkens ontmoet. Met de verwachting, althans met de hoop, dat een vreedzamer, ook een edeler vorm van samenwerking het gevolg zal zijn.

III.

Nu vraagt de proeve der commissie-Molengraaff weer de aandacht. Is er iets, dat er op wijst, dat de eenheid, die in de vertegenwoordiging der Kamers in het zeevaartbedrijf is geschapen, in redelijk verband is gebracht met al die bepalingen, die zich rond de arbeidsverhouding groepeeren, dat althans een beginpoging is aangewend om deze Kamers te maken tot een orgaan, onder welks hoede de regelen, welke thans de arbeidsverhouding van buiten af beheerschen, zijn gesteld? — Geen sprake van.

Aan de materie, welke in de wetten, die ik hiervoor reeds noemde, is geregeld, wordt geen aandacht geschonken. Aan het autonome bedrijfsrecht, de collectieve arbeidsovereenkomsten, welke in het zeevaartbedrijf, al zijn ze niet groot van omvang, wel bestaan, is althans bij de Kamers niet gedacht. Er is alleen verband met het ontwerp der arbeidsovereenkomst ter zee en dat verband is wel bijzonder zwak. Een voorbeeld. Het eerste artikel, waarin een verband tusschen de bevoegdheid der Kamers en de verplichtingen uit overeenkomst wordt gelegd, is art. 22 van ontwerp I. De reeder moet zich gedragen, wat de voeding

betreft (op zich zelf een niet onbelangrijk punt in het zeearbeidsrecht) naar de voorschriften der Kamers, onder Koninklijke goedkeuring. Die laatste toevoeging doet reeds zonderling aan. Maar nu de vraag: wat gebeurt er, wanneer die voorschriften niet worden nagekomen? — Of eigenlijk gezegd: wat is rehtens nu de positie der Kamers? — Ze wordt in het onzekere gelaten.

Zoo ontstaat dan nu deze situatie, dat ge hebt bepalingen omtrent opleiding, bepalingen omtrent tucht, de regelen die in het autonome bedrijfsrecht zijn vastgesteld, de regelen die in de arbeidsovereenkomst ter zee zijn neergelegd en dat ge bovendien en los daarvan nog hebt Kamers.

En als dan misschien de gedachte mocht opkomen, dat het hier een bedrijf geldt, dat zich moeilijk leent voor zulk een proeve, dan is mijn antwoord: In de Duitsche litteratuur wordt meer dan eens op het mijnbedrijf en het zeevaartbedrijf gewezen als op terreinen, waar het beroeps- en gemeenschapskarakter zich taai heeft gehandhaafd en op dien grond zou eerder moeten geconcludeerd, dat geen recht zich beter dan juist het zeearbeidsrecht leent tot een proeve van bedrijfsorganisatie.

Voor al het gebrek aan verband met het autonome recht acht ik een ernstig bezwaar. Hier bestaan collectieve arbeidsovereenkomsten, deze materie is bovendien wettelijk geregeld, een regeling tot opening der mogelijkheid van bindendverklaring der collectieve arbeidsovereenkomst is in voorbereiding (al is het ontwerp der commissie hieraan voorafgegaan, deze maatregelen waren voor de samenstellers in elk geval zaken, waarmee te rekenen viel), wat wordt de situatie, wanneer naast deze eenheid scheppende regelen geheel los een bedrijfsvertegenwoordiging in de Kamers wordt geschapen? — Hier wordt een publiekrechtelijke kap, bijna zonder verbinding, op een civielrechtelijk fundament geplaatst.

De ontwikkeling van de leer omtrent het bedrijfsongeval leverde zulk een mooi voorbeeld, hoe arbeidsrecht en verbin tenissenrecht elkaar wetenschappelijk ontmoetten en in een civielrechtelijke constructie tot een samenstemmend geheel werden verbonden, hier bij de proeve dezer bedrijfsvertegenwoor diging staat alles los naast elkaar. Ze maakt, *salva reverentia*, den indruk van een praemature oplossing eener zaak, die niet voldoende is voorbereid. Dit resultaat moge teleurstellend zijn, het worde gezien als een aanwijzing, dat het toch inderdaad zoo staat, dat opbouwende arbeid ten deze pas afdoende mogelijk

is als de vragen, die zich rond de arbeidsverhouding groepeeren, meer dan tot heden als vragen niet van politiek, maar van recht zijn bewerkt.

Maar ik wil een oogenblik mij op het meer dankbare standpunt stellen en uitgaan van het feit, dat hier een beperkte maar ernstig bedoelde poging is om de belangen der betrokkenen in het zeevaartbedrijf te dienen, dat de kritiek gemakkelijk is en de rechtsgeschiedenis vol is van bewijzen, dat op het terrein van organisatie van verbandseenheden, wrakke maar ernstige pogingen meer resultaat boekten dan uiterlijk mooie ontwerpen.

Dan zijn er, dat zal ieder belangstellende op dit terrein mij dadelijk toegeven, twee zaken, waarnaar ge spontaan vraagt, n.l.: hoe komen deze Kamers in het leven en wat hebben ze te doen? — Vestiging en taak.

De Kamers worden gekozen door de vakorganisaties. Cleveringa brengt daartegen twee bezwaren in, één bezwaar, dat de niet georganiseerden niet mee helpen kiezen, een tweede bezwaar dat de Minister blijkens de toelichting die vakvereniging kan uitsluiten die „het standpunt inneemt, dat zij uitsluitend afbrekenden arbeid dient te verrichten." (Trouwens een zekere vrees voor het optreden der vakorganisaties spreekt ook wel uit artikel 8). Het eerste bezwaar deel ik niet, het tweede wel. Maar deze punten zijn bijkomstig tegenover de veel principieeler vraag of het gewenscht is op de inderdaad gemakkelijke wijze als hier geschiedt, n.l. door bij wet de vakverenigingen tot kiescolleges te maken, Kamers in het leven te roepen. Het bekende Rapport der Commissie tot Reorganisatie der Kamers van Arbeid en zeker dat niet alleen, want in de litteratuur is die gedachte blijven voortleven, zocht naar een oplossing waardoor de Kamers in veel sterker mate uit de eigen activiteit der vakorganisaties voortkomen. Het is juist, dat in de latere jaren de verkiezing dezer instellingen in meerdere rapporten is gedacht in den geest als hier door de Commissie geschiedt.

Maar is de oplossing juist? — Eigenlijk hebben wij hier de vraag: wat zal het worden, een ordening van staatswege in het leven geroepen of een ordening door de bedrijfsgenooten, zij het ook niet buiten het overheidsrecht om? — Ik kies voor het laatste. Waarom? — Laat ik het antwoord mogen geven, door op het karakter der Kamers, die de Commissie zich heeft gedacht, te wijzen. Hoe komt men tot een beslissing, als er besluiten moeten genomen worden? — Men stemt weliswaar

niet groepsgewijs, maar wel is er in de stemmenverdeling evenwicht tusschen de partijen. Zelfs de beruchte onpartijdige voorzitter ontbreekt. Zeer juist gedacht. Maar wat beteekent dat anders dan dat onder het mom van Kamers het karakter van twee contracteerende partijen is behouden? — Ik acht dat van de Commissie juist geoordeeld, maar als ik dan toch op de punt van de naald bezien, op burgerrechtelijk terrein blijf, waarom niet royaal dat karakter gehandhaafd, hetwelk aan de regelen, die uit het overleg voortspruiten, juist de groote beteekenis van levend volksrecht, levend bedrijfsrecht verleent? —

Intusschen het is mogelijk den schijnbaar korteren weg te kiezen, bij de wet Kamers in het leven te roepen. Dat doet de Commissie-Molengraaff. En zoo rijst de tweede vraag: wat is haar taak? —

Die vraag is van primordiaal belang. In de bedrijven, waarin meer nog dan in den staat het gezonde evenwicht tusschen macht en recht is vereischt, omdat een bedrijf — en dat geldt zeker het zeevaartbedrijf in Nederland — bijna aldoor in economischen nood is, in de bedrijven wordt heden ten dage om het evenwicht tusschen macht en recht gestreden. Ik kan mij een poging tot oplossing denken, die aan de partij der ondergeschikten een eigen vertegenwoordiging geeft. Dat is in Duitschland gedaan voor de grootere ondernemingen, in de Betriebsräte. Aan die oplossing zijn meerdere rechtsvragen verbonden, die, om slechts één enkel voorbeeld ter bepaling der gedachten te noemen, het Reichsgericht in Duitschland er toe hebben geleid om uit te spreken, dat in geval van storing der werkzaamheden der onderneming, de gevolgen niet slechts den drager der onderneming, den eigenaar, treffen, maar ook het geheel der werknemers, d. w. z. dat vermogensrechtelijke consequenties worden verbonden aan de door het recht erkende eenheid der onderneming. Zulk een vertegenwoordiging tegenover de dragers van macht en gezag, beoogend bepaalde bevoegdheden te binden aan medewerking dier vertegenwoordiging, ook voor een bedrijf niet gansch ondenkbaar, beoogt de commissie-Molengraaff niet. Zij brengt een vertegenwoordiging waar de representanten beider groepen dadelijk in één verband en in één orgaan worden vereenigd. Dat beteekent in beginsel, dat omtrent bepaalde zaken beslissingen zullen worden genomen, waartegenover de eene partij zich anders verhoudt dan de andere, omdat elke groep krachtens het doel dat zij najaagt,

althans in de eerste plaats voor eigen belangen opkomt. De reeder is genoopt de inrichting der dag- en nachtverblijven aan boord van zijn kant te zien, de vakorganisatie der zeelieden van de hare. Zij kunnen ook trachten het punt te vinden, waar men elkaar ontmoet en een poging wagen om het samen te doen. Ongetwijfeld juist gedacht.

Maar deze taak hebben de Kamers niet. Welke taak ontvangen zij wel? — Ik heb het in het begin reeds aangeduid. De rechtsspraak kan uitgeschakeld, want de rechter is er reeds en werkt bevredigend. Misschien zou de Commissie opmerken: maar de taak der zeegerechten is omvangrijker dan die van den Kantonrechter, zij bemoeit zich met disciplinaire straffen e. d. g.; dit is juist, maar de bemoeienis der Kamers is alleen het meewerken aan het tot stand komen der gerechten. Waarom deze bevoegdheden niet aan de Kamers zelf verleend? — Zij hebben kleinere bevoegdheden, waarvan ik reeds aantoonde, hoe zwak ze zijn geregeld. Ik wil niet ondankbaar zijn, ze hebben ook de verzorging der arbeidsbeurzen. Inderdaad de arbeidsbemiddeling is een bedrijfsbelang, de medewerking daaraan biedt een schoone gelegenheid om te manifesteeren, dat toch beneden de oppervlakte der dagelijksche belangen, het belang van het geheele zeevaartbedrijf ligt. Deze regeling heeft mijn volle sympathie. Echter de werkzaamheid der Kamers ten deze bestaat v.n.l. in het aanstellen van den ambtenaar, die met het beheer is belast. De beteekenis (en hetzelfde geldt omtrent het beheer der kantoren van aanmonstering) dezer taak wordt hiermee verzwakt.

Zoo rest dan, naast het adviseeren over uit te vaardigen algemeene maatregelen van Bestuur hetwelk ook toe te juichen is, als hoofdtak de verzorging van de belangen der zeelieden, een taak, die ruim opgevat, perspectieven van beteekenis biedt, maar waarvan in het beperkte kader, waarin de commissie die houdt, de gedachte rijst: moesten daarvoor nu Kamers komen en hebben niet jaar en dag de vakorganisaties zelf daaraan met kracht en met resultaat gewerkt? — Van een beperking ééner- en verleening of verruiming anderzijds van bevoegdheden, van deelname aan een beteekenend deel der bedrijfstak geen sprake. Het is alsof de Commissie de moeilijkheden heeft omzeild. Het is te sterk gesproken, dat de Kamers geen taak hebben, een streven om een gemeenschapstak te vinden is inderdaad te ontdekken, maar practicaal bekeken blijft voornamelijk over, dat men partijen bijeenbrengt en dat deze op de weder-

zijdsche kassen de kosten verhalen. Men zegt dat in de diplomatieke wereld het elkaar ontmoeten van staatslieden van divergeerende landen goede resultaten biedt, dat een bijeenzijn van twee mannen aan een eenvoudige lunch in een idyllisch hotelletje de wereldverhoudingen heeft gewijzigd, ik betwijfel of mutatis mutandis hetzelfde geldt voor de relaties der bonden van zee-lieden en reeders.

Het gebrek aan verband met de regelen, die rond de arbeidsverhouding zich groepeeren, het heenstappen over het autonome bedrijfsrecht, het te spoedig grijpen naar het publieke recht tot vestiging der Kamers en de weinige belangrijkheid van haar taak, doen mij deze proeve van bedrijfsorganisatie niet met instemming begroeten, al bevat zij ongetwijfeld elementen, die op zichzelf toejuiching verdienen.

IV.

In het kort geleden in de serie Publiek- en Privaatrecht als No. 11 verschenen werk van Kortenhorst en van Rooy „De collectieve Arbeidsovereenkomst” wordt een keurig overzicht geboden van datgene, dat met het terrein, dat feitelijk de Commissie Molengraaff betreedt, verband houdt. Wat daarin treffen moet, is de onzekerheid omtrent één belangrijk punt, hetwelk ik nu maar aangeef in de woorden „de sprong van het private naar het publieke recht”. Zeker, de Duitsche wetgeving biedt voorbeelden, hoe dit kunststuk is volbracht, maar de navolging aanbevelen durf ik niet.

De arbeidsverhouding ter zee, rustend op de overeenkomst van partijen, op het van overheidswege gestelde of opgeteekende recht, op het vrije bedrijfsrecht, is een goed voorbeeld, hoe sociale elementen, die aan de arbeidsverhouding inhaerent zijn, zijn bewaard of opnieuw opgetreden. En hier is behoefte aan voortgang, maar die voortgang is slechts mogelijk als de rechtsordening op den aard der verhouding rust en dat is iets anders dan kunstmatig een nieuw verband scheppen. Men kan de straks van Rehm aangehaalde woorden ook bijna geheel omkeeren en zeggen: das Arbeitsverhältnis ist nur seinem Bestehen nach ein rechtliches Gewaltverhältnis, dagegen seinem Entstehen nach ein vertragsmäßiges Verhältnis. De wetgever kan

wel verruiming van werking verschaffen in een regeling, gelijk wij hebben in die der collectieve arbeidsovereenkomst; daaraan kan een verdere verruiming als de toegezegde verbindend-verklaring aansluiten, het is denkbaar bij deze twee een regeling te ontwerpen, waarbij aan een door partijen zelf in het leven geroepen orgaan bevoegdheden worden verleend en de juridische aard van het orgaan nader wordt bepaald. Dan is het rusten op de bedrijfsgenooten, de contractueele ondergrond niet weg, zoodra ik grijp naar het kunstmatig gecreëerde orgaan, neem ik op den koop toe de kans, dat het verband met het levende bedrijf mij begeeft, de voortgaande ontwikkeling eer geremd dan gediend wordt of dat achter al die maatregelen het gebrek aan eenheid, dat ik tracht te beteugelen, gemaskeerd blijft voortleven. Het zeearbeidsrecht moge de grenzen van het verbintenissenrecht overschrijden, het gebied van het handelsrecht (ik bedoel dat in den zin van privaatrecht) verlaten, dat acht ik voorloopig bedenkelijk. Wij zijn — daarin heeft Wilbrandt geen ongelijk — dichter bij de grenzen van het kunnen van het overheidsrecht dan velen vermoeden, het is eerlijker dit uit te spreken dan tegen den muur te loopen.

Voortgaande eigen behandeling en in de toekomst eigen afzonderlijke regeling in een wetboek van zeearbeidsrecht, gelijk ook Cleveringa begeert, is aanbevelenswaard maar op privaatrechtelijken grondslag. Daarvan verwacht ik verruiming van de werkingssfeer van dit stuk der arbeidswetgeving, van de kunstmatige Kamers durf ik datzelfde niet hopen. Maar die verruiming is pas afdoende mogelijk, als alle recht, dat de arbeidsverhouding raakt, meer eenheitlich door de juristen is verwerkt. Het was heden alleen mijn bedoeling een bepaald ontwerp kritisch te bekijken en daarover enkele opmerkingen over den aard en samenhang in deze materie te verbinden.

Eén tegenwerping, die ik van de zijde der praktijk verwacht, zij nog onder het oog gezien.

Wanneer op deze wijze de zaak wetenschappelijk in raadkamer wordt gebracht, wordt daarbij niet te gemakkelijk verschoven het bereiken van dat ideaal, dat zegt: een staking is en blijft een sociale oorlog met alle funeste gevolgen daarvan, een verband in het leven roepen, waardoor het gekrakeel en geoorlog bij de vaststelling der arbeidsverhouding wordt voorkomen door een rustig verordenen, waarbij tevens de werknemers in het

bedrijf en zijn belangen worden betrokken, een toch Christelijke gedachte? —

De moeilijkheid van den overgang naar het verordeningsprincipe nu daargelaten, aldus wordt alles te simplistisch gezien. Onder het vele wijs ik nu alleen op het volgende:

Wij zijn hier op een terrein van enorme spanning. De zeeliedenstaking van 1912, die heel ons land in beroering bracht, ligt nog in ons geheugen. Op de dertiende internationale arbeidsconferentie van 10 October—26 October 1929 te Genève gehouden over de regeling van den arbeidstijd aan boord van schepen, de bescherming van zeelieden in geval van ziekte, de verbetering van het welzijn der zeelieden in de havens, de instelling van door elk van de zeevarende landen van minimum-eischen van beroepsbekwaamheid van kapiteins, dek-officieren en officier-machinisten, ontstond reeds bij het onderzoek der geloofsbrieven een felle oppositie van de zijde der reeders over de wijze van vertegenwoordiging op grond van artikel 389 van het vredetractaat van Versailles, waarbij het o.m. voor Nolens geen kleine taak was, na het verlaten der conferentie door de reeders het compromis te helpen bezegelen, door een der Nederlandsche zeeliedenafgevaardigden werd reeds vrij onbedekt te kennen gegeven, dat de zeelieden-conferenties maar achterwege moesten blijven en algemeene conferenties beter aan het doel beantwoordden.

In die wereld van spanning de onderlinge rechtsverhoudingen afbakenen, een waarlijk gemeenschappelijke taak in lichamen van samenwerking formeeren, dat gaat langzaam.

Wij komen hier op een terrein, dat buiten het eigenlijke recht ligt, in die wereld van zeden, gebruiken en opvattingen, die intensief beheerscht worden door een leer en praktijk, waarvan in een deel der nieuwere socialistische litteratuur wordt erkend, dat ze niet geëigend zijn tot opbouw. De overtuiging dat ons recht wortelt in godsdienstig-zedelijke beginselen, wier gezag onbetwist is, is niet meer algemeen. Ik spreek hier niet over den grond van dat gezag, ik wijs er slechts op, dat ik hier factoren ontmoet, welke een rechtsregel niet zoo maar kan wijzigen of zelfs beïnvloeden.

Wordt de werkelijke eenheid en samenwerking inderdaad begeerd, wordt van de realiteit der gemeenschap in ideeën zin uitgegaan?—

Ik doe nog eens een beroep op Gierke, maar appelleer thans

aan zijn mooie oratie, in 1902 gehouden bij de overdracht van het rectoraat aan de Universiteit te Berlijn, waar hij in „das Wesen der menschlichen Verbände" een lans breekt voor het werkelijk bestaan van gemeenschappen, haar zijn, zij het ook een ander zijn dan van het individu van vleesch en bloed, een opvatting, die bij de leer der rechtspersoon een rol speelt.

Het is zoo gemakkelijk om met het apparaat der overheid lichamen in het leven te roepen en op deze wijze eenheden te scheppen. Maar echte beteekenis zullen ze alleen hebben, wanneer ze voor ons meer zijn dan een fictie, meer dan een produkt van den staat, wanneer ze zijn werkelijkheden.

Hij, voor wien een volk een verzameling van menschen is, wier eenheid in het uitwendige verband, dat zij aangaan, is gelegen, die kan voor die gemeenschap nooit in geestdrift ontvlammen. Er is een merkwaardige wisselwerking tusschen het individu en die gemeenschap, die door hem als reëel wordt gekend.

Ja, het eerste is niet, dat een gemeenschap rechtsgestalte krijgt. Ik kan uit overtuiging de eenheid van het Friesche volk belijden, den eisch stellen, dat met die eenheid rekening wordt gehouden en desalniettemin hartgrondig weigeren om die eenheid een rechtsordening te geven. De vraag of en in hoeverre de rechtsordening moet komen, is een vraag op zich zelf.

Het eerste is of een zekere realiteit van gemeenschappen — ik ben hier niet op het terrein van het vereenigingsrecht — wordt erkend en door het bewustzijn der menschen is heengegeven. Dat is voor den Calvinist zeker het geval. Men zal misschien zeggen: dat is wel algemeen, allen kennen b.v. de eenheid van het volk in den staat en ervaren die realiteit in hun leven.

Welnu noem mij één volk, waar die realiteit meer gezond in het bewustzijn der volksgenooten is gegrift, dan het Engelsche volk. Dan breng ik in herinnering het woord van een Engelschman, den Christen-Socioloog Maurice, die uitspreekt: ik kan alleen gelooven aan de werkelijkheid van dat volk, als ik geloof aan de werkelijkheid der Kerk. Daarmee spreekt hij een waarheid uit, die ook ik op grond van Gods Woord aanvaard.

Zij, ecclesia, de van God geroepene, wier gemeenschap volstrekt van het willen der menschen onafhankelijk is, is de grondslag van alle gemeenschap in het leven. Omdat zij er is, is die draad van wonderbare saambinding geweven door het leven der Christen-volken. Met een variant op het „Kirchengeschichte ist

Weltgeschichte", zou ik haast zeggen: Kirchengeschichte ist Rechtsgeschichte.

Maar die gemeenschap der Kerk is in het proletariseeringsproces der 19e eeuw, dat ook ons aanklaagt, voor de groote massa uit den gezichtseinder verdwenen, haar leven gaat aan haar voorbij. En daardoor is ook in het arbeidsleven de kans vergroot, dat een uitwendige ordening niet rust in een door de bedrijfsgenooten als reëel erkend verband.

Van den jurist eischen, dat hij zonder meer een passende formatie geve aan wat als een rechtsverband in wording wordt gevoeld, is overvragen, de bedrijfsgenooten hebben het allereerst zelf te doen, door verheldering der begrippen en bestudeering en verwerking der regelen en rechtsfiguren, die hij ontmoet, werkt de jurist mee; door die samenwerking is veel te bereiken, ook nog op het gebied van het zeearbeidsrecht.

Mijne Heeren Directeuren dezer Universiteit,

Sterker dan op dit oogenblik heb ik niet gevoeld, dat het voor U een zeer verantwoordelijke daad was mij den post van hoogleeraar in het handelsrecht en het burgerlijk procesrecht toe te vertrouwen. Mijn verleden gaf mij op die benoeming geen aanspraak; zij is er een op crediet. En ik gevoel sterk de zwaarte van de verplichting om op ouderen leeftijd den wissel om te zetten van de praktijk in de richting van wetenschappelijke studie. Laat ik U de verzekering mogen geven, dat althans de begeerte om deze vermetele poging te wagen, mij gansch en al inneemt en dat zij gedragen wordt door liefde tot deze Stichting.

Mijne Heeren Curatoren,

Als ik mij één ding bewust ben, dan is het dit, dat ik heden voor goed een specialen kring ben binnengetreden, een gemeenschap, niet slechts gedragen door het doel van de beoefening van wetenschap, maar daarbij gedragen door één levensbeginsel, gedragen door de liefde en de opoffering van een volksgroep, die uit datzelfde beginsel leeft en ondanks menschelijke zwakheden en gebreken een gemeenschap, die eenig is in het leven van ons volk. Het saamzijn en saamleven in één verband heb ik hoog leeren waardeeren, het binnentreden als hoogleeraar in deze gemeenschap, waartoe ik als Gereformeerd belijder en oud-student reeds behoorde, is voor mij een bijzondere eer, maar dat bijzondere krijgt voor mij nog een fijnere nuance, omdat mij gegeven is U in dezen kring te ontmoeten als wachters op de muren, U, die in en ook buiten ons land een groote verantwoordelijkheid draagt, U, wier gesproken of geschreven woord meer dan eens ook mijn verstand en hart hebben gegrepen. Wanneer ik heden spreek en gij luistert, dan is dat voor mij een bron van wonderbare gevoelens die slecht te omschrijven zijn. Ontvangt mijn echten dank voor Uw aanwezigheid op dezen middag. Moge ik Uw verwachtingen niet te zeer beschamen! —

Hooggeachte Ambtgenooten,

Uw kring treed ik niet binnen als een geheel vreemde. Tot onder de theologen en litteratoren vind ik mijn gewezen leermeesters. Ik ontmoet mijn hooggeschatten promotor, ik ontmoet mijn hoogleeraar, wiens onderricht in het civiele recht mij een zeldzame steun in de praktijk is geweest, ik ontmoet oude bekende vrienden, wier werk ik met stijgende belangstelling reeds heb gevolgd. In elke Faculteit zie ik gezichten, die mij vertrouwd zijn. Staat mij toe, dat ik, die toch een andere Universiteit terugvind dan die ik verliet, van U vraag, dat gij mij Uw vriendschap maar ook Uw steun en dan denk ik vooral aan mijn zoo hooggeachten vriend en leermeester, Anne Anema, niet wilt onthouden, want daaraan gevoel ik groote behoefte. En zonder de overtuiging, dat mij die steun ten deel zou vallen, had ik het niet gewaagd heden hier te verschijnen.

*Excellentie Commissaris der Koningin in de Provincie Friesland,
Mijne Heeren, Leden van Gedeputeerde Staten van
Friesland,*

Met de aanvaarding van mijn hoogleeraarsambt aan deze Universiteit neem ik heden nog eens voor goed afscheid van U. Ik wil dat niet doen dan onder openlijke dankbetuiging voor de vriendschap die ik mocht ondervinden en de hartelijke wijze, waarop ik met U allen mocht arbeiden aan een taak, die veel omvatte en mij zulk een mooien kijk gaf op de manier waarop een belangrijk deel van ons staatsbestuur werkt. Ik gedenk onder de vele anderen hierbij bijzonder de hartelijke samenwerking met den Heer Beekman, onzen eminenten adviseur voor het Electriciteitsbedrijf. Vooral Uw verbazingwekkende kennis van en inzicht in zaken en Uw unieke leiding als Voorzitter van het college van Gedeputeerde Staten en van de vergadering der Staten, hooggeachte Heer van Harinxma Thoe Slooten, zal ik nooit vergeten. Ontvangt mijn dank voor Uw aanwezigheid hier. Ik scheid van U met weemoed maar ook met gevoelens van hooge waardeering.

Moge op U allen, op Uw werk, op Uw en mijn gewest, Gods zegen rusten.

*Dames en Heeren Studenten in de onderscheidene faculteiten
met name in de Juridische Faculteit,*

Bij mijn onderwerp van hedenmiddag moest ik ook een oogenblik stilstaan bij het eigenaardige, dat gelegen is in het feit, dat menschen aan één taak saamwerken, terwijl zij zich toch tegenover die taak verschillend verhouden. Zoo staat het ook bij ons. En onze taak is best omlijnd. Gij en ik weten, wat we te doen hebben. Houdt er U van overtuigd, dat ik niets liever begeer dan dat we het samen doen. Opdat allereerst daardoor die eigenaardige band bevestigd worde, die tusschen studenten en hoogleeraar in beginsel aanwezig is.

Ik hoop en ik vertrouw daarbij tevens, dat ik nog niet te oud ben geworden om vrienden onder U te maken.

Thans heb ik het hoogleeraarsambt aan de Vrije Universiteit aanvaard, aan die Universiteit, voor welke ik, onder biddend opzien tot onzen God en Vader in den Hemel, van Wien alleen de kracht en de bloei kan komen, uit 's harten diepsten grond, uitroep:

Vivat, crescat, floreat Academia nostra! —

Ik heb gezegd.

AANTEKENINGEN.

- 1) ROBERT WILBRANDT, *Sozialismus*, verlegt bei Eugen Diedericks in Jena 1919. Mij werd mondeling meegedeeld, dat de tweede druk belangrijk gewijzigd was. Ik heb dezen tweeden druk in geen onzer bibliotheken kunnen vinden.
- 2) H. N. BRAILSFORD, *Het Socialisme Nu* (vertaling van Henri Polak). Amsterdam Em. Querido's Uitgeversmaatschappij 1927.
- 3) Mr. MARIUS G. LEVENBACH, *Arbeidsrecht als deel van het Recht*. H. J. Paris, Amsterdam 1926.
- 4) Mr. A. P. TH. EYSSELL, *De Collectieve Arbeidsovereenkomst rechtsinstelling of sociaal verschijnsel?* Themis 1905.
- 5) Deze woorden worden door SAINCTELETTE met instemming overgenomen van SAUZET *De la responsabilité des patrons vis-à-vis des ouvriers dans les accidents industriels*, cf. pag. 141.
- 6) Dr. Jur. HANS WERNER WEIGERT, *Die ausservertragliche Haftung von Grossbetrieben für Angestellte*. Eine rechtsvergleichende Untersuchung. Verlag von Julius Springer, Berlin 1925 cf. pag. 29.
- 7) In 1913 heeft de Nederlandsche Juristenvereniging behandeld de praeadvies van Prof. Mr. I. HENRI HIJMANS en Mr. H. J. VAN LEEUWEN, welke de twee volgende vragen beantwoordden:

Is het gewenscht hem, die door zijn niet onrechtmatig handelen gevaar voor schade doet ontstaan, aansprakelijk te stellen, indien de schade werkelijk intreedt?

Zoo ja, welke beginselen behoorren daarbij richtsnoer te zijn; moet de regeling zijn algemeen, of is het verkiezelijk haar te beperken tot bepaalde onderwerpen?
- 8) Wij betreden hier een terrein, waarvan het wel bij voorbaat vast staat, dat het zich binnen afzienbaren tijd volstrekt niet leent voor een proeve van nationalisatie of socialisatie, v.n.l. vanwege het internationale element dat aan het reederij-bedrijf inhaerent is. cf. hierover mijn: *De strijd voor nieuwe maatschappijvormen*, pag. 28. Zie vooral Treub in *Vragen van dezen Tijd*, 1919, hoofdstuk I: Staatssocialisme.
- 9) Op de zeeongevallenwet is toepasselijk hetgeen Mr. A. SCHILTHUIS geschreven heeft over de oorlogszeeongevallenwet 1915 in *Nederlandsch Administratief recht*, Handleiding bewerkt door Prof. Mr. P. J. M. AALBERSE enz. met medewerking van andere oud-leerlingen van Prof. Mr. J. OPPENHEIM, ter gelegenheid van diens zeventigsten verjaardag 3 Maart 1919: *Losgewikkeld van de administratieve en strafrechtelijke bepalingen, waarmee de wet de verplichting tot uitkeering heeft gewaarborgd, berust die verplichting eenvoudig op de arbeidsovereenkomst tusschen de reederij en den schepeling. De wet drukt dat uit door te zeggen, dat de uitkeeringen beschouwd worden als een deel van de gagiën en ten laste komen van den persoon, ten laste van wien de gagiën komen*. De schrijver wil hiermee uiting geven aan de gedachte, dat heel de regeling kort en goed hierop neerkomt, dat door dwingende bepaling is gezorgd dat een uitkeering bij ongeval op grond van het bestaan der

dienstbetrekking is gewaarborgd. De reederij moet ten genoegen van den Minister waarborgen stellen, dat zij de verplichting, jegens den schepeling, zal nakomen. De reeders hebben daartoe zich bij „zeerisico” verzekerd. Inderdaad een uiterst eenvoudige uitwerking van het beginsel, der verplichte ongevallenverzekering en een mooi voorbeeld, hoe door enkele dwingende bepalingen, de privaatrechtelijke grondslag, bijna geheel gehandhaafd wordt.

- 10) cf. Mr. R. P. CLEVERINGA JZN., *Het Verslag over de Nieuwe Regeling van de Zeearbeidsovereenkomst*, in *Nederlandsch Juristenblad* 1926, pag. 529—535 en pag. 548—554.
- 11) Breede bespreking of scherpe kritiek heeft ontwerp I der Commissie-Molengraaff niet uitgelokt. Wij vonden de volgende besprekingen:
 J. RATTE, *Een internationale regeling van het Arbeidscontract voor zeevarenden*, *Econ. Stat. Berichten* 1926, pag. 348.
 Mr. R. P. CLEVERINGA, *Het Verslag over de Nieuwe Regeling van de Zeearbeidsovereenkomst*, in *Nederl. Juristenblad* I (1926) pag. 529—535 en pag. 548—554.
 cf. ook *Nederl. Juristenblad* I, pag. 710.
De arbeidsovereenkomst voor de vaart ter zee, in *Nederl. Juristenblad* IV (1929), pag. 1 seqq., pag. 17 seqq.
 Mr. K. A. ROMBACH, *De voorstellen van wet tot regeling van de arbeidsovereenkomsten van kapitein en schepeling in het zeevaartbedrijf*, in *Rechtsgeleerd Magazijn* 1927, p. 266 seqq.
 Mr. F. W. A. DE KOCK VAN LEEUWEN, *Enkele opmerkingen aangaande de voorgestelde regeling van het zee-arbeidscontract*, in *Econ. Stat. Berichten* 1927, p. 264.
 cf. ook: *Het zeearbeidscontract* door R. in W. 1907.
 De literatuur betreffende de oude regeling is in de diverse handboeken te vinden. In dit verband is afzonderlijk te vermelden het proefschrift van: N. SELHORST BLOM, *Het arbeidscontract ter zee*, *Acad. Prft. Leiden* 1923, hetwelk gedetailleerd de bezwaren, welke tegen de oude regeling golden vermeldt en de verschillende pogingen om tot wijziging te geraken vermeldt.
- 12) cf. *Arbitrale rechtsspraak over arbeidsgeschillen in het zeevaartbedrijf*, door Mr. R. P. CLEVERINGA JZN., *Nederl. Juristenblad* 1926, p. 710.
- 13) Een terugblik. Afscheidswoord tot de studenten in de rechtsgeleerdheid aan de Rijks-Universiteit te Utrecht, uitgesproken op 8 Juni 1917, door Mr. W. L. P. A. MOLENGRAAFF in *Rechtsgeleerd Magazijn* 1917, pag. 283 seqq.
- 14) Een merkwaardig voorbeeld, hoe nauw in de praktijk het verband van alle bepalingen en het verband met de zich ontwikkelende rechtsspraak is, levert bv. de beslissing der Rechtbank van 's-Gravenhage, die het Gemeentebestuur van 's-Gravenhage op grond van het niet doen van een mededeeling waarvan de verplichting op een K.B. berustte, tengevolge waarvan de vrouw van een ontslagen ambtenaar geen zorg had gedragen voor continuatie van de verzekering, veroordeelde tot vergoeding der door laatstgenoemde geleden schade. *N. I.* 1929, pag. 816, *Repertorium* 1929, N°. 7641.
- 15) *Festschrift für Heinrich Brunner. Zum fünfzigjährigen Doktorjubiläum am 8. April 1914, überreicht von der Juristenfakultät der Universität, Berlin* 1914. Pag. 40—86 *Die Wurzeln des Dienstvertrages* von OTTO GIERKE.

- 16) Onder de verschillende schrijvers noem ik vooral: HUGO SINZHEIMER *Grundzüge des Arbeitsrechts*, zweite Auflage, Jena Verlag von Gustav Fischer 1927. Onder de werken, die zich speciaal met de rechten in de onderneming en met de arbeidsgemeenschap bezig houden: Dr. ROBERT POHL *Die Rechtsbedeutung des Betriebes*, Eine rechtliche und rechtspolitische Untersuchung über einige Betriebsprobleme. Berlin, Verlag von Julius Springer 1930.
Dr. K. VORWERCK en Prof. D. K. DUNKMANN *Die Werksgemeinschaft in historischer und soziologischer Beleuchtung*. Verlag von Julius Springer, Berlin 1928.
-

REDEVOERINGEN

VAN

HOOGLEERAREN AAN DE VRIJE UNIVERSITEIT.

UITGEGEVEN DOOR

H. A. VAN BOTTENBURG TE AMSTERDAM

- Mr. P. A. DIEPENHORST, De klassieke school in
de economie f0.75
- Mr. P. A. DIEPENHORST, Het pachtcontract f0.90
- Mr. P. A. DIEPENHORST, Naast het kruis de
roode vaan f0.75
- Dr. W. GEESINK, Zedelijkheid en recht. . f1.25
- Dr. W. GEESINK, Religieus eklekticisme . f0.90
- Dr. F. W. GROSHEIDE, Nieuw-Testamenti-
sche exegese f0.90
- Dr. P. A. E. SILLEVIS SMITT, De beteekenis
van het Gereformeerd beginsel voor de
ambtelijke vakken f0.65
- Dr. J. WILLE, „Aesthetisch” of „Puriteinsch” f0.75
- Mr. W. ZEVENBERGEN, Leemten in de wet f1.25

De strijd voor nieuwe Maatschappijvormen

DOOR

Mr. P. S. GERBRANDY

Achtereenvolgens worden behandeld:

Het Socialisatie vraagstuk
Socialisme en toekomstverwachting
Calvinisme en kapitalisme
Het Christelijk geloof en de sociale beweging
Vertegenwoordiging in den arbeid
Bedrijfsorganisatie
Medezeggenschap ;
terwijl als bijlagen aan het werk zijn toegevoegd de stellingen verdedigd op den derden Christelijk Socialen Cursus.

Prijs ingenaaid f 2.25

In fraaien stempelband „ 2.90

UITGAVE

H. A. VAN BOTTENBURG
AMSTERDAM